

1

IV

125/2

КАТЕДРАЛА У ШАРТРУ

Шартр је не далеко од Париза древна истори-ска варошица. Постојала је већ у доба Римљана. У средњем веку је са својом околином чинила краљевски феуд, држан од разних моћних породица, дакле спадала у такозвани краљевски домен у доба када је Француска била још разједињена, и кад је краљевску Францудку чинио углавном Париз са једним територијалним заокругом. У старом Шартру вам показују где је ~~у старом Шартру~~ становао Луи XI, препредени и шармантни краљ богомљац, уједно краљ ловац, који је, сем животиња, страсно ловио све што је требало да би се свршио главни посао око проширења краљевине и стапања у њу сизеренских покрајина. Једном, Луи XI је ту само преноћио, па утекао у друго место, па опет у друго, варакајући у овом месту пребивања и вукући за собом једно важно изасланство са стране, да би га уморио, унизио, и смењкао, и онда преговарао како он хоће. У старом Шартру је и фини готски Молегиал Св. Андреје, већ једна архитектонска бравура, јер тешка грађевина једним својим делом на сводовима прекорачује реку Еру. У старом Шартру су и остаци задружних кућа ванредних уметничких заната, негованих у бредњем веку у тој општини богатој, напредној, пуној даровитих мајстора, који су волели да сарађују само на објектима замишљеним од генија, и израђиваним кроз векове. По многим француским катедралама онога доба има савршених радова у камену и стаклу пореклом из радионица шартренских. Тек вам падне у очи старински, дирљиво скроман латински запис: Јован из Шартра ме начинио.

Мир. код 1/2

125/2

КАТЕДРАЛА У ШАРТРУ

Над некадашњим тргом старог Шартра диже се нешто што је свет за себе, што значи векове перске и уметничке историје; диже се шпикована готска катедрала која стоји додуле на земљи, али заправо постоји у светлим просторима висина. Огромно висока, сложена, моћна, она је ван сваке сразмере са својом околином, са дућанима где

се продаје жито и вуна, са воде-нишима на Ери, са малим једноспратним буржујским доловима у њеној сени. Али не само Шартр, него читав низ провинцијских градова око Париза има величанствене катедрале, далеко старије и лепше од париске Нотр Дам. Са ширењем хришћанства, бискупски и бискупине добијали су велика имања у провинцији, па су и богомоље дизале по провинцији. Међутим, француске катедрале би можда и без бискупа биле тамо где су. Њих нису подизали у првом реду краљеви, бискупски и великаши, него богате и амбициозне, корпоративно уређене општине. Оне су сакупљале

новац и рађале мајсторе; оне носиле у себи дуге инспирације једне стрпљиво гајене мисли; оне градиле, и пожарима ништено градиле поново, још лепшим, раскошним, пространим. Средњовековна готска катедрала, то је нешто што се разликује од свега у природи и у уметности: једном скоро језовитом усправљеношћу; пробијањем у горње сфере на начин оштрији од птичијега лета и од окнуте

стреле; шпиковима звоника који имају претећу сугестивност једног у небо узпруг прста; ушљеним спловима који не леже на зидовима, него лебде, подупрти споља огромним луковима које Енглези добро зову летећим луковима, јер и јесу, као крила, ребрасто пробијени, разамети спашама и другим архитектонским везама, као крила перима. Тај стил, смело

и борбено величанствен, родно се баш у споменутом краљевском домену средњовековне Француске. Ту су крајем XII током XIII века просто нишале катедрале. У једном периоду само створена су чуда какве су катедрале у Шартру, Ренсу, Буржу, Са архитектурно се истовремено развијало нарочито статуарно вајарство, и чудесно комбинација барелефних радова. У ту уметничку утакмину ступили су и огромни прозори и руже од бојеног стакла. Готика је сва у тенденцији танког, мршаваг, нервног шпикања у вис, она је дакле смањивала зидне масе, остављала само оно што држи структуру, а велике празнине

Историско-уметнички фотограф, Париз

КАТЕДРАЛА У ШАРТРУ. „ЦАРСКИ ПОРТАЛ“

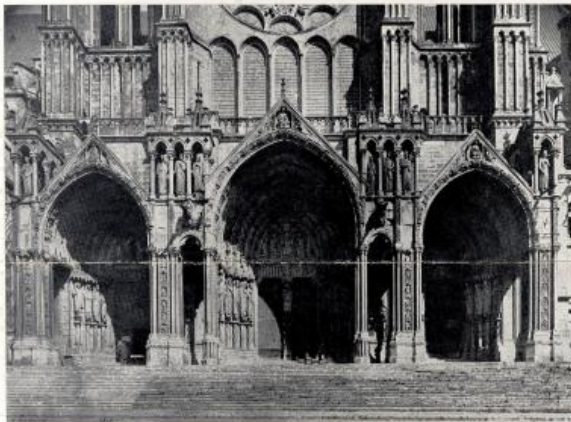
испреплетата мрежама од олова, некада и од камена, које су носиле читава поља од мозаички сложеног или сликаног стакла. Та прозрачна поља су чаробна веза унутрашњости катедрале са бескрајним простором, уједно чаробна игра боја која се мења свакога часа, и не гаси од јутра до сунчеве заласка.

Катедрала у Шартру, и поред својих оштрих главних контура, сва је расветлана. Обложена ми-

лионима уметнички резаних површина. То је лабиринт људских облика, цвећа и животиња, геометриске фигуре, стилизованих лица. Најде нема два јакска сићушна фрагмента чији спој не би био уметнички изведени. Стубови су скривени иза високих статуа, некада византијских крутих, некада талијански нежних, некада француски грациозних. Дубине сводова су прекинуте серијом ба-рељефа. Свака најужа спојница је бар у орнаментима. Претстављена је нека васелена, сав Стари завет, Христос и с њим сав Нови завет, легенја пророка, апостола, мученика, светаца. Међу последњима има дивних примерака праве и лично уметничке инспирације:

Својом масом који чине катедралу у Шартру почињу од подземних, још паганских свештита; иду преко такође подземних видних остатака од базилика развога стила; па прелазе у горње спратове који су редом додавани ради висине, ради бољег осветљења унутрашности, ради архитектонских и вајарских могућности. Доизђавано је кроз векове, призиђавано, спајано у целину што је раније било одвојено. Продужавана је основна линија, то јест, дужи крак крста, додавањем ранијем нартексу нових делова, нарочито дубоких тремова пред улазним вратима чеоне фасаде. Па је онда ширена уска главна лаба побочним лађама, и, на крајој линији крста, трансептним фа-

садама, које су развијеније и лепше од чеоне. Ширила су богомољу и спољашња утврђења, читаве засебне куле; па монументалне степенце које воде у једну капелу на спрату. Најзад, и ширена је и дужина катедрала алсиданим капелама и подупирачима тих капела и њихових сводова. Па онда, готског стила ради, све проширено је опет сужавано у висину истераним дечећим луковима, и, најглавније, звоицима, који су издвлечени у узину и у висину такозваним стрелана, фино резаним или

Историско-уметничка фотографија. Архив. Париз

КАТЕДРАЛА У ШАРТРУ, ЈУЖНИ ПОРТАЛ

Св. Модест, Св. Теодор и Ђорђе, у костиму витезова катедралног доба. Па је ту сав живот Шартра онога доба, сви занати, све веште, сви облици људских заинтересованости: побожност, врлине и пороци, хумор, па чак и гротескне сцене с људима, међ њима и са свештеницима, са животињама. Не само анђели, него и жагарац један свира на катедрали у Шартру, а читава серија мајмуна на катедрали у Ренсу. Од подножја богомоље па до вршка стреле на торњу, камен је сав у удонима и живи; он се бора као смела; он је испуљњан као вез и чипка. Мидиони и живиони фасете и профила примају светлост и праве сенчења у свим бојама и температурама, тако да катедрала и цвета и букти.

глатким пирамидалним конструкцијама које се због страшне висине и пропуљњане обраде камена чине збиља стрелана. Чувена стрела на северном звонику катедрале допире 115 метара у висину.

Катедрала у Шартру је од свих француских катедрала најмање динамична, највише мелодична, фино, блага, грациозна, света. Наравно, са страшним масама својим, и са стилом својим, и она је израз борбене залетости, судара, пресецања, учворавана жила и енергија. Сваки део на пој дочекује удар масе, араћа га или га преноси даље, и ти удари ступе готиком као крв. Летећи лукови исхачу из доњих подупирача зграде као криве сабље, а забављају се у горње масе као ножеви. Коиче у којима се састају

жиле сводовних конструкција, не само да изгледају, него се oseћају kao стиснуте песнице од хиљаду прстију. Неobiчно дуге линије, праве и oживљене свијете, упиру с висина надолу, и зато борба са гравитацијом просто виси под сводовима. Сва црковска грађевина пегли од затегнутости. Камене масе су пуве скривених центара са неким муклим свестима о томе да по сваку цену треба држати, да је сваки зглоб бић преносач покрета за равнотежу, да страшни притисци имају апсолутно без препреке да струје. даљу, поћу, и кроз векове, иначе ће се катедрала у трену једном распрснути. Све те наглице и сва та оштра забадања чине да катедрала формално искаче у простор; и да није спољашњих силањих утврђења, она би или почела да наступа, или да се диже у светлост. Али гениалност замисли, па плана, па извођења, постигла је да све масе и све просторе сложи, и остаје једна само издвојена тенденција: издизање у вис. Два звоника катедрале, као два обрнута громобрана, све опасно сабирају и управљају горе, у небо. А спуда око катедрале, црква је избацила своју свету војску мученика, апостола, побожних дародаваца, и њихова смерност и духовност блажи и хармоничне све оно што се на другим катедралама готског стила чита као јасан рефлекс тадашњих епоха. Епоха, кад се крваво и лукаво борили владари с главама католичанства, фратри са јеретичина, кад су буктали ратови свети и несвети, претани тамнице и апатете, у два табора стајали свети и куде.

А да чудо склада и лепоте буде још веће, треба додати да је катедрала у Шартру сва несиметрична. Насађена је на зидове подземне базилике који не одговарају основи готске богомоље. Два звоника су

врло неједнака. Новији, северни, свршава са чувеним стрелом која је сна у чипкасто резаном детаљу. Старији, јужни, свршава са глатком, осмоугаоним пирамилом. Дале, чеона фасада са три трема и троја врата, није на исти начин срасла с торињенима. Затим, нису ни близу једнаке огромне, такође троделне бочне фасаде, од којих северна није ни до данас сасвим довршена. Нису сасвим симетрични ни летећи луковни, јер ни апсидалне капеле, у које ударају, нису сасвим правилоно зракасте. Ни у спратовима одоле навише, ни у украсима, категорије нису симетричне.

Али је баш зато склад катедрале чудо, и то музичко чудо, толико је све сливено и спремно да га светлост хармонично облива. Стотине и стотине мајстора који су то изводили, преузимајући радове после смрти једног или другог гениалног творца замисли, били су, изгледа, и сами нека колективна гениалност, радили непогрешно, хармонично решавали сталне проблеме довршавања, поправљања, крпења, а увек уједно и улепшавања. У она религиозна времена морао је свет имати нарочите осветљиваче за светлост и простор, за осветљења и сенчења. Катедрала је сва кафеаста по површини од вредне игре светлих и тамних тонова. Наравно да та игра значи и тонове боја. Сваки зарез камена прекида основну боју камена, светлост се друкчије расија и даје разне преливе у смислу kolorита и топлине. Сваки угао и свака облива даје

нову позу материје у простору, и према томе неки особит тон светлости. А оне огромне статуе, због каменитих балдахина над главама који сенче, и због тамних међупростора од тела до тела, чине се, према добу дана, час као да су више иступиле у простор, час као да се јаче прљубиле уз своје стубове. Само

КАТЕДРАЛА У ШАРТРУ, БОГОРОДИЦА СА ДЕТЕТОМ

to, stalna je orgulja od preliva tamnog i svetlog, i treptanja između dvoje. Katedrala je dakle ne samo rezana, nego, može se reći, шарана i slikана у камену.

I dok je tako споља игра светлости на камену, унутра је та игра на бојеном стаклу. Архитекти онога времена знали су тешку вештину како пробијати зидове у правој хармоничној сразмери између испуњеног и празног. Katedrala у Шартру има гениално распоређене отворе прозора и ружа у свима спиратовима, са свима облицима. Уједно има најредне композиције чврстих грана и панџика које огромних

стакленим композицијама осигуравају распон и чврстину, и уједно их деле на мања поља према прџаном узоруку. Дакле је катедрала, на тај начин, и камена и стаклена, и затворен простор и део бесконачног простора. Док је сунце јако, она изнутра није ни од камена ни од стакла, него од блистања и сепана драгог камена, она као један огроман адифар. Под сводовима, у дугим уским прозорима, стоје поједине натурноприродне велике фигуре. Ниже доле, у ширим и далеко пространијим прозорима, видимо читаве легенде у свима детаљима. Средњи век је имао детњје маште: све је пуно бајки, неба, чула, или, како је детња машта и свирепи, разних страха. Шарена стакла су или мозаички састављена, или црно испрџана на некој бојевој основи, или сливана од разнобојних стаклених повр-

шпа. Наравно, унутрашњост катедрале живи са сунцем. Кад га има, онда, колико прозора и ружа, толико сунана свијају у катедрани, и у свакој тој сунчамој атмосфери живи једна виселена боја. Стари шартрениски стаклари-мајстори осећали су тајни карактер колорита и појединих тонова, тако да су најлепши прозори они из XII и XIII века. Рубиско црвенило на одорама светла гори једном унутрашњом, непролазном ватром. Зелена боја венчаја у позадини појединих сликаних сцена, то је вечно зеленило

раја. У безброј других ивица и боја светлост споља просто појудно удара, и засићена њима шири се у простору под сводове. А како су све четири фасаде у стаклу, постоји једно стално флаудно преливање чаробних струја; оне се укрштају, налазе на друга бојева стакла, и распрштавају у много нових комбинација. У апсиди, заокруженој, виде се жжике, ватре, ватромети. Бојево стакло, наравно, није са сликарског гледишта оно што је уљана слика, али је зато нешто друго: прозачно је, стално није светлост, и зато, док је светлост јака, стакло је тврдо и оштро, и слике доиста стаклене; а кад сунце почне слабити,

боје умињују, стакло изгуби крстост, прозори су онда огромни мекани филми, шарени, златни, са абиелна белим и савњивим, на којима само жути, црвени и зелени оредви пламе. Последње западно осветљене удара у стакла над чеоним фасадом, а ту је основни тон плавило неба или нежног ситног швећа. То плавило се споља меша са вечерњом румени, и одонуд вам се вадух чини врело виолетан и олужан; ви небућим седите под благи плаветњим сводовима, као у небу. Доживљај је велчанствен. Човек се смали, очисти, постане и сам као стакло. Katedrala је у то доба обично празна: Мале светле бобине, ко зна од чега, од кандила, од каквог светлаког украса, од абиелске трубе — лете кроз простор, враћају се испод високим сводова, вуку за собом неке чудне рефлексје, јер је свугде стакло и боја. А кад се напољу сирњке, одјеларед се све погаси, војске светла и картара нестану вам испред очию, тешки крџтови мрака етану око вас колугати, и ви излазите брзо, као терани из раја. Један дубок и дуг узлах вас затресе. У том узлаху човечије душе сабере се најзад све то чудо на земљи које се зове катедрала у Шартру.

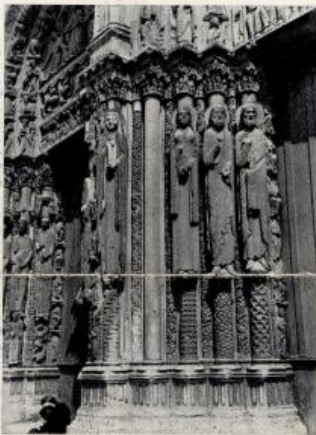

Фото Т. Волковски

КАТЕДРАЛА У ШАРТРУ. ДЕТАЉ
„ЦАРСКОГ ПОРТАЛА“

Исидора Секулџић